

Проблема дослідження у царині ШІ полягає і в тому, що поки не охарактеризовано в цілому, які види обчислювальних процедур можна вважати саме інтелектом. На даний момент існує розуміння певних механізмів інтелекту, проте багато чого у цьому напрямку досліджень залишається загадкою.

Отже, у цій статті здійснено систематизацію основних підходів до логічного моделювання аргументації у Програмі штучного інтелекту відповідно до напрямку та мети дослідження. За напрямком дослідження визначено формалізацію модифікованих міркувань. Мета дослідження: побудувати систему репрезентації знань розробки формальної системи (Н. Решер), методу для демонстрації (Ш. Дойл), формалізації діалектики (Р. Хегсельман), аналізу раціоналізації діалектичного процесу (Д. Поллок), формальної діалектики (Р. Луї), абстрактної аргументації (Дж. Вресквідж), формалізованої обчислюючої моделі цивільного захисту (Т. Гордон), формальної реконструкції теорії диспуту (Г. Брюка), модифікованої аргументації (Г. Сімарі, К. Чеснавар, А. Гарсія), аргументативної програми (Г. Праккен, Дж. Сартор), аналізу ролі правил та виводів в аргументації (Б. Верхейдж), теорії формалізації аргументів (Р. Ковальські, Ф. Тоні), концепції інваріантної аргументації (С. Тулмін), на рівні текстової структури монологічного аргументу виявити реалізацію аргументативних міркувань.

Наостанок, зазначимо, що результати проєктів логічних моделювань у програмі ШІ використовують не тільки у самій програмі ШІ, але і у правовій аргументації, педагогіці, психології. Детальний огляд «мовних пасток» допомагає уникнути проблем неясності та неточності у всіх областях, де існує процес комунікації.

#### Список використаних джерел

1. Baroni P. Giacomini M. On principle-based evaluation of extension-based argumentation semantics, *Artificial Intelligence*, this volume, 2007.
2. Bondarenko A., Dung P., Kowalski R., Toni F. An Abstract, Argumentation-Theoretic Approach to Default Reasoning. *Artificial Intelligence* (93), 1997. – P.63–101.
3. Brewka G. A Reconstruction of Rescher's Theory of Formal Disputation based on Default Logic. In *Proceedings of the 11th European Conference on Artificial Intelligence*. August, 1994. – P.366–370.
4. Doyle J. A Model for Deliberation, Action and Introspection. Ph.D. Thesis. MIT, 1980.
5. Fisher M. An Introduction to Executable Temporal Logics. *Knowledge Engineering Review* 11(1). Cambridge University Press. March, 1996.
6. Gordon T. F. Computational Dialectics. In first Workshop on Computational Dialectics. Twelfth National Conference on Artificial Intelligence. AAAI'94.
7. Hage J. Monological Reason-Based Logic. In *Proceedings of the 4th International Conference on Law and Artificial Intelligence*. ACM – Press. Amsterdam. 1993. – P.30–39.
8. Halpern J., Harper R., Immerman N., Kolaitis P., Vardi M., Vianu V., On the unusual effectiveness of logic in computer science, *The Bulletin of Symbolic Logic* 7 (2), 2001. – P.213–236.
9. Hegselmann R. *Formal Dialektik: Ein Beitrag zu einer Theorie des rationalen Argumentierens*. Felix Meiner Verlag, 1985.
10. Loui R. P. Ampliative Inference, Computation and Dialectic. In R. Cummins. And J. Pollock Eds. *Artificial Intelligence and Philosophy*, 1991
11. Minsky Marvin. «Steps toward artificial intelligence», 1960.
12. Pollock J. Defeasible Reasoning. *Cognitive Science*. 1987. – P.481–518.
13. Prakken H. and Sartor G. A System for Defeasible Argumentation with Defeasible Priorities. In *Proceedings of the*

*International Conference on Formal Aspects of Practical Reasoning*, Bonn, Germany, 1996.

14. Reed C. A. «The Role of Saliency in Generating Natural Language Arguments», in *Proceedings of the 16th International Joint Conference on Artificial Intelligence (IJCAI'99)*, 1999.

15. Reiter R., *Knowledge in Action: Logical Foundations for Specifying and Implementing Dynamical Systems*, MIT Press, Cambridge, MA, 2001.

16. Rescher N. *Dialectics, a Controversial-Oriented Approach to the Theory of Knowledge*. State University of New York Press, Albany, USA, 1977.

17. Simari G. R. and Loui R. P. A Mathematical Treatment of Defeasible Reasoning and its Implementation. *Artificial Intelligence* (53), 1992. – P.123–137.

18. Simari G. R., Chesnevar C. I., Garcia A. I. Focusing Inference in Defeasible Argumentation. In *Anales de la Conferencia IBERAMIA'94*. Asociacion Venezolana para Inteligencia Artificial. Caracas, Venezuela, 1994.

19. Toulmin S. E. *The uses of argument*. Cambridge: Cambridge University Press (1st ed. 1958). 2003. – P.131.

20. Vreeswijk G. A. IACAS: an Interactive Argumentative System – User Manual. Technic Report CS 94-03. Oct. Rijksuniversiteit, Limburg, Maastrich, the Netherlands, 1994.

21. Walton D. N. *Argumentation Schemes for Presumptive Reasoning*, Mahwah, N. J., Erlbaum, 1996.

Zhangozha A. R., Ph.D. student, Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine, Kyiv), alan.zhangozha@gmail.com

#### The systematization of approaches to the logical modeling of argumentative reasoning in the Program of Artificial Intelligence

*This article deals with approaches to the logical modeling of argumentative reasoning in the Artificial Intelligence Program. For the possibility of further analysis and research of modern challenges in the development of the argumentation of artificial intelligence, it is necessary to systematize existing approaches. The problem is not considered enough in Ukraine, despite the prospects of the direction, in addition, and no less important, there is a shortage of works that consider the appearance and dynamics of development of this field of research. Proceeding from this, the goal was to systematize the main approaches to the logical modeling of argumentative reasoning in the Program of Artificial Intelligence. As a result of the research, the development of fundamental concepts in the field of this subject was analyzed and presented. This article reflects the interaction of logic and the AI program, it was discovered and demonstrated the directions in which studies of this area of knowledge were conducted.*

**Keywords:** systematization, logical modelling, argumentative reasoning, artificial intelligence.

\* \* \*

УДК 168.522(059)

**Німчин С. О.,**

старший викладач кафедри загальноосвітніх дисциплін, Полтавський інститут економіки і права, вищого навчального закладу «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»» (Україна, Полтава), mr.max.16@mail.ru

#### ОНТОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ЕКЗИСТЕНЦІЙНОГО АБСУРДУ

*Завдання даної статті полягає в тому, щоб зробити опис єдності явищ дійсності. Під час написання статті, автором були використані наступні методи: аналіз, синтез, порівняння, індукція, дедукція. Кожен феномен є обмеженим сам по собі, та в той самий час, дякуючи логічним розміркам людини, вони поєднуються разом, з метою утворити суцільну, непорушну картину буття (яке проголошується як єдність явищ дійсності). Традиційне розмежування в філософії та науці суб'єкту та об'єкту призвело за собою, з точки зору екзистенціалізму, розмежування людини та світу. Саме тому людина, ззовні висуваючись в оточуючу дійсність, насправді веде в ній не автентичне існування, розрив (поривання) якого й може відбутися саме завдяки екзистенційному абсурду. Вирішальним аргументом, який використовує здоровий глузд проти останньої спроби протистояти абсурдному буттю, постає нагадування, щодо нашого безсилля, не говорячи вже про здатність скорелювати чи докорінно змінити, як нам до вподоби, нашу ситуацію, наш стан, наше буття.*

**Ключові слова:** абсурдна свідомість, «конструктивна» домінанта, сенсовтрапа, генеалогія абсурду, етичний феномен, «прикордонні ситуації».

Філософія ХХ століття, за умов різноманіття течій і авторських концепцій, характеризувалася єдністю, яку не можливо звести до чисто хронологічної. Сучасна філософія утворює цілісний світогляд, типологічну своєрідність якого визначають терміном «пошук». У такій характеристиці полягає уява про те, що сучасна доба накладає специфічні рамкові обмеження на філософське мислення – вона визначає, що, власне, може бути сьогодні ідентифіковано як актуальна філософія.

Праці С. К'їркегарда, Ф. Ніцше, Ж.-П. Сартра, А. Камю, М. Гайдеггера та інших філософів відкрили можливість створення нових розумових конструкцій. Зацікавленість сучасних мислителів даною філософською традицією полягає, на думку В. Подороги, в тому що «тексти ... зумовлені за своїм розумовим змістом акцією читання, тільки читаючи, ми беремо участь в думки, не до або після читання» [10, с. 19]. Філософія екзистенціалізму як філософія пошуку є «результат розумового експерименту», суть якого полягає шляхом вивчення «становлення думки».

Шлях пошуків пролягав через заперечення пріоритету розуму до утвердження обмеженості людського існування, а також до онтологізації та естетизації філософської проблематики. Все це говорило про зміни в онтологічних пластах самосвідомості. «Онтологія суб'єкта» пропонувала нові форми філософствування, що дозволяють долати межі між мистецтвом і наукою та життям і літературою.

Актуальність філософії екзистенціалізму очевидна, так як вона задає «одвічні питання» людського існування, які не мають однозначних або правильних відповідей і тому вимагають нових рішень від кожного покоління. «Найстрашніше з того, що відбувається в світі, – це знелюднення людини, її знеособлення, уніфікація, перетворення в гвинтик містифікованої системи, – пише дослідник І. Гарін, – ми багато говоримо про це, забуваючи, що вже все сказано – не сьогодні і не вчора, а віки й віки потому. Якщо хочете, вся культура була застереженням щодо апокаліпсису розлюднення. Всі великі мудреці застерігали щодо небезпеки Загальної ідеї...» [4, с. 6].

Екзистенціалізм як особливе бачення світу став помітним явищем культурного життя Франції. Тепер, коли на тлі нових філософських систем остаточно визначено контури концептуального поля екзистенціалізму, стало можливим точніше визначити його генезу, виявити витoki та сенс еволюції цього напрямку думки, інтерпретуючи їх під кутом зору різних гуманітарних наук.

Якщо на перших етапах усвідомлення проблеми особливу важливість мало виявлення особливих рис досліджуваного явища, то з часом наполегливо заявляє про себе потреба вловити загальні, фундаментальні ідеї, під впливом яких змінювалися уявлення людей щодо світу. З іншого боку, якщо раніше на екзистенціальну критику можливо було дивитися як на результат розвитку, то в світлі сучасних завдань її цікавіше розглянути як відправний пункт пізніших теорій. Складність встановлення глибинного зв'язку між минулим і майбутнім відзначав Р. Барт: «Така можливість об'єднання не випадкова: дякуючи їй видно, наскільки важко нам самим досягнути історичний сенс свого часу та свого суспільства» [1, с. 244].

У даній статті автор не претендує на розкриття загальних механізмів виникнення екзистенційного умонастрою. Подібні дослідження вже існують, і ми дозволимо собі процитувати уривок одного з них: «Те, що психологічно виражається в душевному дисконфорті, тузі, полишенності, самоті, занедбаності та знесиллі, соціологічно приймає форму регульованої аномії (мистецтва) та, відповідно, веде до утворення групи (в кінцевому рахунку – інституту), локалізуючої її. Тому будь-яка група в мистецтві новітнього часу конституїрована чисто апофатично – частковою втратою значущих культурних цінностей – від єдності універсуму до об'єктивної сенсової повноти, що відбувається» [5, с. 375]. Конкретним та, зрозуміло, більш вузьким завданням нашого дослідження стало визначення онтологічної сутності абсурду в філософії екзистенціалізму.

Питання про те, що таке абсурд, коли він виникає та який має проявляв у творах мистецтва та літератури, вимагає в першу чергу більш чіткого визначення самого поняття, яке до теперішнього часу залишається в літературознавчому та культурологічному дискурсах одним з найбільш розпливчастих і описових. Справедливості заради зазначимо, що абсурд, так само, до речі, як і корелюючи разом із ним категорії пародії та гротеску, комічного та трагічного, фантастичного та реального, належачи відразу декільком сферам естетики, за ступенем вивченості складають самостійні розділи в філософії, етиці, культурології, літературознавстві. Категорія абсурду, тим не менш, зберігає свою невизначеність, закритість і відноситься, мабуть, до числа найбільш нестійких термінів, і при цьому очевидно, що, як справедливо зазначає І. Бражников, «абсурд у тому чи іншому вигляді – як елемент поезики або навіть як світовідчуття – пронизує собою все мистецтво» [2]. Зрозуміло, проблема різноманіття трактувань і термінологічної неоднозначності категорії абсурду – це тема окремого самостійного дослідження. Додатковою причиною такої «Надміцності» терміна можна вважати вкоріненість явища відразу в декількох сферах – в мистецтві, культурі, в повсякденній свідомості, оскільки «важко знайти аналог, який би викликав настільки бурхливі та запеклі суперечки впродовж стількох десятиліть». Дискусії щодо часових меж абсурду, витoki та коріння, щодо чіткого етичного визначення не вичерпані донині. «Будь-які, навіть самі витончені дефініції викликають сумніви, виявляються уразливими, та швидше за все, одна з головних особливостей абсурду, не тільки як етичного феномена, а й як філософської категорії, полягає в його непоясненності» [12, с. 3].

Як зазначає Є. Пенська, досліджуючи, правда, абсурд у парадигмі власної концепції «альтернативних шляхів» російської літератури ХІХ ст., «Філософське походження поняття, його початкова приналежність до числа абстрактних категорій, а потім наступна експансія певних жанрів художнього мислення, і перш за все театру, інтерференція локального й універсального, соціального, психологічного й етичного, емоційного та раціонального призводять до крайньої складності виведення «критерію абсурду», його функцій. Абсурд – «гротескне alter ego» та продукт філософії екзистенціалізму початку ХХ століття порівняно новий

і є однією з модифікацій гротеску, яка сформувала підсобну, наочну, обслуговуючу інституцію – театр або жанр «драми абсурду», пізнаваний набором імен і художніх кодувань» [9, с. 17–18]. За логікою цієї схеми, в гротескних і абсурдних етико-ідеологічних проєктах стратегії аналогічні. Так, П. Паві виділяє кілька «різновидів» абсурду:

– «нігілістичний абсурд, який не дозволяє витягти навіть мінімальні відомості щодо світогляду та філософських імплікацій тексту (Хільдесхаймер);

– абсурд як структурний принцип, інструмент відображення хаосу світоустрою та, як наслідок, – розпадає мови, деформації образів (Беккет);

– сатиричний абсурд (у конфлікті, формулюваннях, інтризі) досить реалістично робить опис світу» (Грасс, Хавель) [8, с. 2].

Однак додаток такої конструкції до реальності виглядає не цілком переконливо оскільки складові абсурду, елементи абсурдистського світобачення та світорозуміння виявляються не тільки в античній драматургії (п'єси Аристофана, Плавта), комедії дель арте, а й у творчості оберіутів, англійської класицистичної комедії, не кажучи вже про сучасну прозу (від Вен. Єрофеева до В. Г. Сорокіна та В. О. Пелевіна і ін.). Абсолютно випадає й точка зору А. Бретона, котрий професійно вивчає природу абсурду та його головної компоненти – чорного гумору. Свідченням довгої, майже археологічної роботи Бретона стала створена в середині 1930-х рр. «Антологія чорного гумору». Згідно з ідеєю Бретона уявлення щодо «гротескного канону» для мистецтва Нового часу, що пов'язане з Рабле, тоді як справді абсурдний початок втілено в творчості Дж. Свіфта: «Незаперечна самотність Свіфта, дивовижна цілісність його творчості, до останньої літери підпорядкована тому неповторному та практично невідомому доти переживанню <...> а також воістину неперевершений характер самих різних його вдач і звершень – все це цілком виправдовує історично відведену тут пальму першості. Всупереч думці ... запущений до обігу Вольтером, найменше схожий він на «поліпшеного Рабле» <...> самого ж Вольтера зі Свіфтом поділяє ставлення до одвічної вистави буття, вдало відбите їх людськими видами, і якщо в одному застигла посмішка людини, немов затята у власному скептицизмі, людини не почуття, а розуму, то в іншому – незворушність, крижаний спокій того, хто відчуває зовсім інакше і саме тому земним порядком незмінно обурений» [3, с. 29].

Таким чином, самий попередній аналіз показує, що абсурд мало піддається класифікації, причому подібне цілком очевидне, опір, в свою чергу, породжує наступний ланцюжок методологічних питань, що стосуються не тільки літературознавства, а й філософії: для яких жанрів і типів свідомості абсурд стає «конструктивною» домінантою; наскільки правомірне співвіднесення абсурду виключно з театральними експериментами ХХ століття, яке категоріальне співвідношення театру абсурду та абсурду в театрі (при цьому вочевидь зрозуміло, що поняття «театр абсурду» ширше за поняття «драматургія абсурду»). Навіть історія абсурду двоїста, існує кілька точок відліку в генеалогії абсурду. Перш за все, «вихідним пунктом» абсурду вважається античність. У грецькій філософії

абсурд рівнозначний Хаосу, непоясненності, логічному глухому куту. Поняття, неминуче пов'язано з краєм, межею, що розділяє прикордонні стани, альтернативні простору, показує, «що світ виходить за межі нашого уявлення щодо нього; етимологічно походить від латинського слова *ab-surdus* – немилозвучний, незгідний, безглуздий, від *surdus* глухий, таємний, неявний; найбільш очевидними прикордонними значеннями представляються глухий (як нечутний), неявний і безглуздий: абсурд у даному випадку постає не як відсутність сенсу, а як сенс, який нечутний» [13, с. 9]. Щодо уточнення, то надають іноді образ іншої, «паралельної» культури, яка продукує свої «знаки абсурду» – особливий спосіб зсуву, «глузування, властиве виключно африканцям», «кривава гримаса Мальдорора, який не вмів посміхатися, а тому порізавшого рот кинджалом» [3, с. 29].

XIX століття абсурд було відкрито та позначено практично заново. У філософській системі К'іркегарда цей термін означає одне з фундаційних понять. Рубіж XIX–XX ст. продуктивний для актуалізації «абсурдного розуміння» культури, історії, літератури. Філософські пошуки екзистенціалістів (Л. Шестова, К. Ясперса, Ж.–П. Сартра, А. Камю) кожен раз по-новому дозволяють поглянути та підвести деякі підсумки «теорії та історії абсурду». Так, Ясперс, впорядковуючи форми абсурду, виявляє його всюди: «Світову історію можливо сприймати як хаотичне скупчення випадкових подій – як безладне нагромадження, як вир безодні. Він все посилюється, одне завихрення переходить у інше, одне лихо змінюється другим; миготять на мить просвіти щастя, острови, які потім тимчасово поблажливо обійшов, але незабаром і вони ховаються під водою. Назагал, все це цілком у дусі картини, наданої Максом Вебером: світова історія тотожна шляху, який диявол вимостив знищеними цінностями» [14, с. 275].

Зауважимо, що навіть безпосередньо в філософії ставлення до абсурду досить різняться за умов оцінки з гносеологічної та онтологічної точок зору; далеко не однаково позначено це поняття в доктринах середньовічних християнських теологів, раціоналістів XVIII ст. та екзистенціалістів ХХ ст. Абсурд розглядають у зв'язку з логічними парадоксами як семантичну проблему (роботи, присвячені мові абсурду, особливо численні в структурній лінгвістиці), як стильову категорію та як категорію тексту.

Підкреслимо, однак, що саме філософія екзистенціалізму М. Гайдеггера, А. Камю, Ж.–П. Сартра зіграла важливу роль в актуалізації поняття абсурдного. В інтерпретації абсурду вони засвоюють як теологічну концепцію С. К'іркегарда, так і філософські позиції Ф. Ніцше та Л. Шестова. Екзистенціалісти здійснюють перенесення проблеми абсурду з логіко-гносеологічної площини в площину онтології.

Перехід до бачення та вираження буття зводимо до складної, що вимагала філософського осмислення проблеми: згасло божественне джерело всіх сенсів. Розуміння «смерті Бога», ще до сповіщення Ніцше, було явним у культурі як сенсовтрати. Втрата надсвітової застави незаперечних моральних цінностей призвела до відчуття не тільки особистої трагічності, а й докорінної нісенітності всього існуючого на світі. У цьому руслі відбувається становлення онтологічного світобачення:

то, як особистість визначається щодо буття та щодо самої себе в подорожах по знебоженному світу, на край ночі.

Сенсовтрата виникає тут, власне, з екзистенціальної переконаності в тому, що неможливо скільки-небудь обгрунтовано помислити вселенський порядок, куди б була вбудована кожна окрема річ і де б людина відчувала себе буттєво «виправданим», раз немає організатора буття – Бога. Сартр із протилежною метою та в зворотному напрямку відтворює побудований І. Кантом «онтологічний доказ» Бога: «... Для існування першосутності як божества або душі як безсмертного духу людський розум не здатний докласти ніякого теоретичного доказу, що містить хоча б найменшу ступінь переконливості...» [7, с. 342]. Якщо для Канта Бог є, тому що суще – царина порядку, то для Сартра суще – царина безладу, тому що Бога немає. Тоді й навколишнє втрачає сенс через зміну віри невір'ям. Для цього нам необхідно уточнити, що саме вкладається цим невір'ям у пари проти стоячих понять: «впорядкованість» – «випадковість», «пізнаваність» – «незбагненність», «присутність» – «відсутність» сенсу, за допомогою яких воно відмежовується від віри.

Усвідомлюється дійсне наповнення цих пар найбільш наочно, звертаючись до самого крайнього, загострено виявленого тлумачення сенсовтрати, свого роду маніфесту «абсурдизму» в західноєвропейській думці та культурі – до есе Камю «Міф про Сізіфа». «Я хочу знати, чи можу я жити зі збагненим, і тільки з ним. Мені можуть ще сказати, що інтелект повинен принести в жертву свою гординю, розум повинен схилитися. Але з мого визнання меж розуму не слідує заперечення. Його відносно могутність я визнаю. Я хочу триматися середнього шляху, на якому зберігається ясність інтелекту ... Абсурд, будучи метафізичним станом свідомої людини, не веде до Бога. Можливо, поняття абсурду стане ясніше, якщо я наважусь на таку надмірність: абсурд – це гріх без Бога» [6, с. 45].

Визначенням «абсурд» тут підкреслюється ірраціональність життя, його початкова стихійність, хаотичність, позбавленість сенсу і, отже, невідповідна раціональності. Камю робить акцент на абсурдності існування людини в світі та на нашому сприйнятті цієї безглуздості – «почутті абсурду». Сартр, «пояснюючи» Камю, говорить щодо неможливості досягнення почуття абсурду за допомогою людських понять і слів: «Абсурдність – зовсім нещодавно в парку я його не знайшов, але я його й не шукав, воно мені було ні до чого: я думав без слів про речі, разом із речами» [11, с. 132]. Слід, проте, визнати, що абсурдність «понять і слів» виражена була вже не в екзистенціалістській, а в більш пізній літературі, та й детально пояснена пост-сартрівською науковою та філософською думкою.

Екзистенціалісти кажуть щодо метафізичного абсурду як характеристики людського існування в стані втрати сенсу, пов'язаної з відчуженням особистості не тільки від суспільства, від історії, а й від себе самої, від своїх громадських визначень і функцій. Традиційне розмежування в філософії та науці суб'єкта та об'єкта спричинило за собою, з точки зору екзистенціалізму, поділ людини та світу. Людина прагне порозуміння зі світом, а той, у свою чергу, залишається байдужим, або й навіть ворожим. Тому людина, зовні вписуючись в навколишню дійсність, насправді веде в ній

несправжнє існування, розрив якого може статися завдяки абсурду. Таким чином, абсурд, в розумінні філософів-екзистенціалістів, стає індексом розладу людського існування (екзистенції) з буттям, позначенням розриву, іменованого екзистенціалізмом «прикордонною ситуацією».

Абсурдна свідомість – це переживання окремого індивіда, пов'язане з гострим усвідомленням цього розладу та супроводжується відчуттям самотності, тривоги, туги, страху. Навколишній світ прагне обмежити кожну конкретну індивідуальність, перетворити її в частину загального знеличеного буття. Тому людина відчуває себе «сторонньою» (Камю) в світі байдужих до неї речей і людей. Абсурдна ж свідомість є поштовхом до виникнення екзистенційного мислення, яке відмовляється від розрізнення суб'єкта та об'єкта, мислення, в якому людина виступає як екзистенція, як тілесно-емоційно-духовна цілісність, так як екзистенція знаходиться в нерозривній єдності з буттям. Абсурдна свідомість можна назвати особливим станом «ясності», який передує, якщо слідувати Гайдеггеру, «екзистуванню», «забігання вперед», а з точки зору Ясперса – «прикордонної ситуації» між життям та смертю. Особливу роль при цьому відіграє поетична мова, яка, як пише Гайдеггер, відновлює своїми асоціативними натяками «справжній» зміст початкового слова.

Таким чином, можна сказати, що абсурд – це констатація сенсового, логічного, буттєвого та, відповідно, мовного знесилля виявити організуючий початок у навколишньому світі. Тим самим абсурд як адепт «кінця світу», вселенського хаосу, «ніщо» впритул пов'язано з кризою культури та проблемою її інтерпретації. Як індикатор такої, що намітилася, кризи сформованої системи певних ілюзій, наприклад етичних, абсурд маркує завершеність цієї системи.

Абсурдна свідомість з'являється в епоху культурно-історичних криз, які, як правило, супроводжують завершальну фазу абсолютизації цілісності. Дійсно, не можна не зважати на той факт, що особливо «рухливі», переломні етапи в історії культури відзначені активізацією як інтеграційних, так і кризових процесів.

#### Список використаних джерел

1. Барт Р. Избранные работы. Семиотика. Поэтика / Р. Барт: пер. с фр. – М.: Прогресс, 1994.
2. Бражников И. Смысл и чистота абсурда / И. Бражников // Современная драматургия. – 1992. – №4. – С.200.
3. Бретон А. Антология черного юмора / А. Бретон. – М., 1999.
4. Гарин И. И. Воскрешение духа / И. И. Гарин. – М.: Терра, 1992.
5. Гудков Л. Д. Метафора и рациональность как проблема социальной эпистемологии / Л. Д. Гудков. – М.: Русина, 1994.
6. Камю А. Бунтующий человек. Философия. Политика. Искусство / А. Камю: пер. с фр. – М.: Политиздат, 1990.
7. Кант И. Критика способности суждения / И. Кант: пер. с нем. – М.: Искусство, 1994.
8. Пави П. Словарь театра / П. Пави. – М., 1991.
9. Пенская Е. Проблемы альтернативных путей в русской литературе. Поэтика абсурда в творчестве А. К. Толстого, М. Е. Салтыкова-Щедрина и А. В. Сухово-Кобылина / Е. Пенская. – М.: Carte Blanche, 2000.
10. Подорога В. Выражение и смысл. Ландшафтные миры философии: С. Кьеркегор, Ф. Ницше, М. Пруст, Ф. Кафка / В. Подорога. – М.: Ad marginem, 1995.
11. Сартр Ж.-П. Стена: Избранные произведения / Ж.-П. Сартр: пер. с фр. – М.: Политиздат, 1992.
12. Театр абсурда. – М., 1995.

13. Трифонов А. Г. Культурология. XX век. Словарь / А. Г. Трифонов. – М.–СПб., 1997.  
 14. Ясперс К. Смысл и назначение истории / К. Ясперс. – М., 1994.

## References

1. Bart R. Izbrannyye raboty. Semiotika. Poetika / R. Bart: per. s fr. – М.: Progress, 1994.
2. Brazhnikov I. Smysl i chistota absurda / I. Brazhnikov // Sovremennaya dramaturgiya. – 1992. – №4. – S.200.
3. Breton A. Antologiya chernogo yumora / A. Breton. – М., 1999.
4. Garin I. I. Voskresheniye dukha / I. I. Garin. – М.: Terra, 1992.
5. Gudkov L. D. Metafora i ratsional'nost' kak problema sotsial'noy epistemologii / L. D. Gudkov. – М.: Rusina, 1994.
6. Kamyu A. Buntuyushchiy chelovek. Filosofiya. Politika. Iskusstvo / A. Kamyu: per. s fr. – М.: Politizdat, 1990.
7. Kant I. Kritika sposobnosti suzheniya / I. Kant: per. s nem. – М.: Iskusstvo, 1994.
8. Pavi P. Slovar' teatra / P. Pavi. – М., 1991.
9. Penskaya Ye. Problemy al'ternativnykh putey v russkoy literature. Poetika absurda v tvorchestve A. K. Tolstogo, M. Ye. Saltykova–Shchedrina i A. V. Sukhovo–Kobylyna / Ye. Penskaya. – М.: Carte Blanche, 2000.
10. Podoroga V. Vyrazheniye i smysl. Landshaftnyye miry filosofii: S. Kiyerkegor, F. Nitsshe, M. Prust, F. Kafka / V. Podoroga. – М.: Ad marginem, 1995.
11. Sartr Zh.–P. Stena: Izbrannyye proizvedeniya / Zh.–P. Sartr: per. s fr. – М.: Politizdat, 1992.
12. Teatr absurda. – М., 1995.
13. Trifonov A. G. Kul'turologiya. XX vek. Slovar' / A. G. Trifonov. – М.–СПб., 1997.
14. Yaspers K. Smysl i naznacheniyе istorii / K. Yaspers. – М., 1994.

*Nimchyn S. O., senior lecturer in social and human sciences Poltava Institute of Economics and Law, higher education institution «Open International University of Human Development «Ukraine» (Ukraine, Poltava), mr.max.16@mail.ru*

## Ontological analysis existential absurd

*The objective of this article is to make unity a description of reality. During the writing, the author used the following methods: analysis, synthesis, comparison, induction, deduction. Every phenomenon is limited in itself, and at the same time, thanks to logical thoughts of man, they are combined together, in order to form a continuous, unbroken pattern of Genesis (which proclaims the unity of reality). The traditional distinction in philosophy and science subjects and objects caused by them, in terms of existentialism, separation of man and the world. That is why a man outside fitting into the surrounding reality, the reality is it is not authentic existence, the gap (impulse) and which may occur thanks to existential absurdity. The decisive argument, using common sense against the last attempt to resist the absurd being, there is a reminder about our weakness, not to mention the ability skorelyuvaty or radically change the way we like, our situation, our state, our life.*

**Keywords:** absurd consciousness «constructive» dominant, senseless, genealogy absurd ethical phenomenon «border situation».

\*\*\*

УДК 141.7

**Носач Б. О.,**  
аспірант кафедри соціальної філософії,  
філософії освіти та освітньої політики, Національний  
педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова  
(Україна, Київ), gileya.org.ua@gmail.com

**ВІРТУАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ ПРОСТІР  
СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА:  
ТРАЕКТОРІЯ СОЦІАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ**

*Аналізується сучасний стан суспільства як складної системи, яка все більше інтегрується у віртуальний простір в процесі здійснення економічної діяльності. Досліджено особливості, тенденції та специфіку економічного розвитку в інформаційну епоху, що притаманні суспільству як соціальній системі. Особливу увагу приділено еволюції економічної співпраці між окремими індивідами як невід'ємними суб'єктами системи суспільства у віртуальному економічному просторі. Здійснено спробу осмислення співвідношення та взаємостановлення реального та віртуального життя соціуму та їх вплив на розвиток національних та світової економічної систем.*

**Ключові слова:** віртуальна економіка, симулякр та симуляція в економіці, інформаційне суспільство, віртуальність і політика, віртуальне підприємництво.

Мета статі: прослідкувати та охарактеризувати сучасні тенденції розвитку суспільства у віртуально-економічному контексті з позиції розвитку останнього як складної інформаційної системи з характерними для нього соціальними елементами.

Суспільство у будь-якому його вигляді та на різних історичних етапах свого розвитку є складною соціальною системою, якій притаманні певні ознаки, що характеризують стан його розвитку. Сучасна інформаційна епоха у віртуальному аспекті свого розвитку задає якісно нові параметри для роботи складної соціальної системи, яким є суспільство на сьогоднішній день. Не є винятком економічна сфера діяльності даної системи, яка безперервно прогресує і трансформується під умови та правила, які виникають у віртуально-інформаційному просторі. В економічній та філософській науці віртуальну економічну діяльність часто називають комп'ютерною онлайн-грою або симулякром економічних процесів, що відбуваються у реальному вимірі. Чи є віртуальне суспільство у контексті його економічної діяльності простим симулякром, інтернет-копією суспільства, що існує в реальному вимірі, або ж це стала віртуальна соціальна система яка динамічно розвивається і в середній перспективі претендує на повноцінне, незалежне від традиційної реальності, життя? На нашу думку, віртуальне суспільство у його економічній діяльності є складним механізмом з специфічним типом взаємовідносин між індивідом та його групами, ієрархією віртуальних інституціональних ролей та соціальних статусів, сукупністю складних суспільних норм та цінностей, що визначають поведінку індивідів з урахуванням специфічних (віртуальних) умов економічної взаємодії.

Віртуальний простір є новим типом символічної реальності в інформаційну або постіндустріальну епоху, яка за допомогою своїх унікальних ознак співіснує і протиставляє себе реальному світу речей. Ідея віртуального світу полягає у відтворенні образів та елементів реального світу за допомогою різнобічних симулякрів та візуалізованих аналогів у віртуальній світовій мережі. У такій системі координат є природнім те, що суспільство виступає головним творцем, об'єктом та споживачем віртуальних товарів та послуг. У віртуальному економічному просторі будь-яка взаємодія відбувається у вигляді гри за участі віртуалів – основної ланки інформаційного суспільства. Віртуали можуть являти собою як індивідуальний суб'єкт інформаційного простору, що діє незалежно та виключно у своїх інтересах, так і цілі віртуально-економічні об'єднання, що здійснюють широку економічну діяльність у віртуальному просторі. Обидві групи об'єднує те, що вони діють в рамках одної системи, певним чином залежать один від одного і є основою складної системи, яка і є віртуальним суспільством.

Процеси віртуалізації життя інформаційного суспільства достатньо широко досліджені як у зарубіжній, так і у вітчизняній історіографії. Такий тип суспільства з усіма притаманними йому рисами описаний у роботах А. Турена, Ж. Ліотара, Д. Белла, Е. Тоффлера, П. Дракера, З. Бжежинські. Історичні передумови розвитку інформаційного суспільства у економічному контексті відображені у працях